

Стеценко Микола Володимирович,
аспірант кафедри приватного права факультету
правничих наук Національного університету
«Кієво-Могилянська академія»

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ МІНОРИТАРНИХ АКЦІОНЕРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

126

Проблеми захисту прав міноритарних акціонерів та учасників (далі — акціонери) завжди були і залишаються актуальними. Це особливо стосується акціонерів у приватних компаніях, акції (або частки) яких не перебувають у вільному обороті на біржі чи позабіржових системах. Хоча законодавчі органи різних країн регулярно розширюють механізми захисту міноритарних акціонерів, дуже часто таких інструментів недостатньо. Тому акціонери звертаються до контрактного права, а саме укладення корпоративного договору.

Хоча дослідження механізмів захисту прав акціонерів активно ведуть у країнах як континентальної системи права¹, так і системи прецедентного права², мало проаналізовано ефективність таких механізмів та їх співвідношення в умовах війни та воєнного стану.

Тому досвід України в тимчасовому обмеженні деяких прав акціонерів або, навпаки, полегшенні деяких процедур діяльності товариств може бути корисним для майбутньо-

¹ Agstner P. Shareholder Conflicts in Close Corporations between Theory and Practice: Evidence from Italian Private Limited Liability Companies. *Eur Bus Org Law Rev.* 2020. Vol. 21. Pp. 505–543. <https://doi.org/10.1007/s40804-019-00165-9>.

² Kulms R. A Shareholder's Freedom of Contract in Close Corporations — Shareholder Agreements in the USA and Germany. *Eur Bus Org Law Rev.* 2001. Vol. 2. Pp. 685–701. <https://doi.org/10.1017/S1566752900000689>.

го регулювання прав акціонерів у світі і в Україні зокрема. Нашою метою є дати оцінку ефективності різних механізмів захисту прав міноритаріїв під час війни в Україні.

Однак почати варто із загальної системи прав акціонерів. Умовно, механізми захисту прав міноритаріїв можна поділити на такі чотири типи:

- 1) інформаційні права, зокрема право отримувати звітність та іншу інформацію про діяльність товариства від керівництва товариства, як, наприклад, передбачено статтею 113 Закону України «Про акціонерні товариства» від 27.07.2022 р.³;
- 2) обмеження на відчуження акцій, зокрема переважне право на купівлю акцій (часток) іншого акціонера, як, наприклад, передбачено статтею 20 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 р.⁴;
- 3) участь у корпоративному управлінні товариства як, наприклад, передбачено статтею 54 Закону України «Про акціонерні товариства» від 27.07.2022 р.⁵;
- 4) вирішення проблемних (тупикових) ситуацій або спорів між акціонерами, наприклад, право виходу з товариства⁶ або право вимагати обов'язковий викуп акцій⁷.

127

³ Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20/conv#top> (дата звернення: 25.01.2024).

⁴ Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19/conv#Text> (дата звернення: 25.01.2024).

⁵ Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20/conv#top> (дата звернення: 25.01.2024).

⁶ Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19/conv#Text> (дата звернення: 25.01.2024).

⁷ Про акціонерні товариства: Закон України від 27.08.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20/conv#top> (дата звернення: 25.01.2024).

Із початку широкомасштабної агресії росії проти України у лютому 2022 р. держава ухвалила низку нормативно-правових актів, які були спрямовані на захист українських товариств і їх власників від можливих кібератак на державні реєстри Міністерства юстиції України ⁸. Зокрема:

- a) інформаційні права акціонерів було обмежено, адже доступ до державних реєстрів Міністерства юстиції України було суттєво обмежено ⁹;
- b) права на відчуження акцій (часток) було також обмежено, зокрема через заборону частини корпоративних дій, таких як зміна акціонерів товариства або внесення змін до статуту товариства;
- c) участь у корпоративному управлінні було також обмежено, позаяк зміна директора та зміни до статуту товариства було тимчасово заборонено;
- d) вирішення проблемних (тупикових) ситуацій або спорів між акціонерами стало також проблематичним, адже воно би вимагало продажу акцій (або часток), але це було тимчасово заборонено.

З іншого боку, були введені певні процесуальні полегшення, наприклад, рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (далі — НКЦПФР) щодо проведення зборів акціонерів, а саме можливість дистанційного проведення загальних зборів акціонерів протягом

⁸ Деякі питання державної реєстрації в умовах воєнного стану та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 р. № 209 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-п/ed20220306#Text> (дата звернення: 25.01.2024).

⁹ Тимчасово призупинено роботу Єдиних та Державних реєстрів Міністерства юстиції України: Лист ДП «Національні інформаційні системи» від 24.02.2022 р. URL: <https://nais.gov.ua/article/timchasovo-prizupineno-robotu-edinih-ta-derjavnih-reestriv-ministerstva-yustitsii-ukraini#> (дата звернення: 25.01.2024).

періоду воєнного стану ¹⁰. На нашу думку, такі зміни мали позитивний ефект, адже давали можливість більш швидкого реагування на виклики війни на рівні товариств.

Аналізуючи ефект згаданих вище обмежень на права міноритарних акціонерів в Україні, ми доходимо висновку, що вони загалом мали позитивні наслідки. Вже наприкінці квітня 2022 р. перші послаблення було введено в дію ¹¹, і протягом 2022 і 2023 рр. обмеження надалі поступово знімали ¹². Хоча строк дії цих обмежень був порівняно коротким, такі обмеження створили певну стабільність у державній системі, надавши захист суб'єктам господарювання від несанкціонованого втручання з боку агресора. Тобто ми можемо зробити висновок, що такі обмеження були пропорційними та відповідали потребам держави на момент масштабної військової агресії проти України.

Попри цей загальний висновок, у нашій адвокатській практиці були випадки, коли такі обмеження створювали тимчасові проблеми для корпоративного управління в товаристві. Наприклад, діяльність товариства було за-

129

¹⁰ Про внесення змін до Тимчасового порядку скликання та дистанційного проведення загальних зборів акціонерів та загальних зборів учасників корпоративного інвестиційного фонду : Рішення НКЦПФР від 16.03.2022 р. № 176. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0176863-22#Text> (дата звернення: 25.01.2024).

¹¹ Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2022 р. № 480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2022-п/ed20220419#Text> (дата звернення: 25.01.2024).

¹² Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень і державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.2023 р. № 1309. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1309-2023-п#n2> (дата звернення: 25.01.2024).

блоковано через те, що директор товариства не був доступний через окупацію, зник безвісти тощо. При цьому в акціонерів не було змоги призначити нового директора через тимчасову відсутність доступу до державних реєстрів Міністерства юстиції України. Тож акціонерам довелося чекати зняття низки обмежень, що дало можливість призначити нового директора. На майбутнє, якщо є необхідність введення таких обмежень на певній частині території України, на наш погляд, варто залишати можливість внесення змін до державних реєстрів Міністерства юстиції України через уповноважені відділення самого Міністерства юстиції України або обмежену кількість державних реєстраторів.

130

Варто також зазначити, що наявність корпоративного договору певною мірою могла полегшити стан акціонерів, і зокрема міноритарних акціонерів, бо за корпоративним договором вони можуть мати додаткові інформаційні права, представника у складі ради директорів або наглядової ради тощо. Тобто акціонери можуть мати більший вплив на товариство та інформаційну обізнаність щодо його операційної діяльності. Крім того, порушення корпоративного договору надає постраждалій стороні право вимагати від порушника компенсації збитків у майбутньому, зокрема у разі зловживань з боку мажоритарного акціонера.

Ситуація війни та воєнного стану в аспекті захисту прав міноритаріїв ще раз доводить, що наявність корпоративного договору дає додаткові можливості захисту прав міноритарних акціонерів. Отже, використання корпоративного договору варто поширювати у майбутньому.